

Ruotsin kielen tutkimuksen saavutuksista ja tehtävistä

Ruotsin kielen tutkimuksen nykyaikaisessa mielessä voidaan katsoa alkaneen 1870-luvun puolivälissä. Tämä ei merkitse sitä, ettei ruotsin kieltä koskevaa tutkimusta olisi harjoitettu ennen tätä vuosikymmentä. Jo 1700-luvulla oli polyhistori Johan Ihre teoksessaan *Glossarium Sviogothicum* tehnyt päteviä kielihistoriallisia johtopäätöksiä, vaikka ne olivat sattumanvaraisia, koska hänen metodinsa oli puutteellinen. Oli olemassa aineen professorinvirka sekä Upsalassa että Lundissa 1800-luvun puolivälistä alkaen. Mutta näiden haltijat eivät vielä täysin oivaltaneet mannermaalla orastavan kielihistoriallisen menetelmän koko tärkeyttä.

Tieteenhaaran varsinaisina uranuurtajina voidaan pitää kahta miestä, jotka 1870-luvun lopussa julkaisivat esikoisteoksensa, nimittäin Adolf Noreenia, joka myöhemmin toimi Upsalan yliopistossa pohjoismaisten kielten professorina, ja Lundin yliopiston saman aineen professoria Axel Kockia. Sivumennen mainittakoon, että näinä vuosina perustettiin Helsingin yliopistoonkin aineen professorinvirka, jonka ensimmäinen haltija Axel Olof Freudenthal ei kuitenkaan ollut uuden suuntauksen edustajia.

Sekä Kock että Noreen kuuluivat ns. nuogrammaatikkojen joukkoon. Näille oli ominaista, että he pitivät kiinni äänne- ja muotojen ehdottomasta lainmukaisuudesta — poikkeukset selitettiin yleensä analogian avulla. Vaikkakin äännelakien poikkeusettomuutta on epäilty, täytyy myöntää, että nuogrammaatikkojen menetelmälleen asettamat ankarat vaatimukset merkitsivät hyvin suurta edistysaskelta. — Noreen julkaisi v. 1877 — 23-vuotiaana — väitöskirjansa, jonka aihe oli Vermlannissa puhutun Fryksdalenin murteen äänneoppi. Lähtökohtanaan muinaisruotsi hän siinä osoitti, miten murteen äännesysteemi oli muuttunut silloiselleen. Noreenin esikuvan mukaan monet kielitieteilijät laativat samantapaisia väitöskirjoja käsitellen maan eri murteita. Myös Suomessa harrastettiin tällaista tiedettä; täällä käsiteltiin mm. Kaarlelan, Paraisten ja Köökarin murteita Noreenin tapaan — olivathan väitöskirjojen tekijät yleensä Noreenin oppilaita. Samanaikaisesti sai myös murreaineiston keräily uutta vauhtia. Sitä harrastivat erikoisseurat — ns. landsmålsföreningar. Niiden aikakauskirjassa, Svenska landsmål-nimisessä sarjassa, julkaistiin ja julkaistaan vieläkin suuri osa ruotsin kieltä koskevista murretutkielmista ja aineistokokoelmista. Sittemmin Upsalan yliopiston slaavilaisen filologian professoriksi nimetty J. A. Lundell laati ruotsin murteiden oloja silmällä pitäen foneettisen aakkoston, ns. landsmålsalfabetin.

Yleensä tyydyttiin jonkin määräalueen murteen tutkimiseen. Kokonaisia maa-

kuntia käsitteleviä tutkimuksia ilmestyi varsin vähän. Meikäläinen kielitiede muodostaa tästä poikkeuksen. V. 1894 Oskar Fredrik Hultman — josta sitten tuli Helsingin yliopiston ruotsin kielen henkilökohtainen professori — julkaisi teoksensa *De östsvenska dialekterna*. Hultman koetti siinä luoda yleiskatsauksen Suomen ja Viron ruotsalaismurteisiin, niiden yleisiin piirteisiin sekä eri seutujen murreominaisuuksiin. Huolimatta puutteellisuuksistaan, joihin huomattavin syy lienee tekijän vähäinen omakohtainen murteiden tuntemus, Hultmanin tutkimusta vielä tänäkin päivänä pidetään hyvin tärkeänä. Vastaavanlaisia esityksiä Ruotsin maakuntamurteista on julkaistu tällä vuosisadalla. Mainittakoon Götlingin ja eräiden muiden teos Länsi-Göötanmaan murteista sekä Levanderin teos Taalainmaan merkillisistä murteista.

Toiseltakin näkökannalta katsoen suomenruotsalainen murteentutkimus on ollut ruotsinmaalaista hiukan edellä. Vielä nytkin tutkijalla on suuria vaikeuksia, jos haluaa saada ruotsinmaalaista murreaineistoa tekemättä tutkimusretkiä Upsalan tai Lundin suuriin murrekokoelmiin. Meillä sitä vastoin innokas keräilijä Herman Vendell sai v. 1907 valmiiksi Suomen ja Viron ruotsalaismurteiden suuren sanakirjan. Kaksikymmentäviisi vuotta myöhemmin julkaisi V. E. V. Wessman tämän täydennykseksi uuden sanakirjan. Vendell ja Wessman eivät kuitenkaan ottaneet mukaan sellaisia sanoja, jotka esiintyvät sekä murteissa että yleiskielessä, eikä myöskään voitane sanoa heidän kokoelmiaan täydellisiksi. Tämän johdosta pantiin 1930-luvulla alulle uusi sanakirjahanke. Svenska Litteratursällskapet lähetti eri kuntiin keräilijöitä — Sanakirjasäätiön tapaa noudattaen — ja lähivuosina ryhdytään sanakirjan valmistamiseen. Tätä työtä johtaa prof. Olav Ahlbäck. Ruotsissa on nykyään olemassa hyvin suuret sanakirjaa varten kerätyt kokoelmat esim. Taalainmaasta ja Länsi-Göötanmaasta. Mutta painettuja sanakirjoja on vähän, ja usein saa tyytyä skoonelaisen rovastin J. E. Rietzin v. 1867 toimittaman murre-sanakirjan antamiin tietoihin. Pari vuotta sitten ryhdyttiin kuitenkin tämän kirjan uuden laitoksen valmistamiseen.

Mutta palatkaamme Noreenin ja Kockin työhön! Kock selvitteli kahden muinaisruotsissa ja eräissä murteissa vallitsevan päätevokaalien vaihtelun syitä — hän löysi kaksi periaatetta, joista toinen oli ns. vokaalitasapaino (*vokalbalans*), toinen suomalais-ugrilaisista kielistä, vaikkakin toisessa muodossa, tuttu vokaalisointu (*vokalharmonii*). Kock myös keksi ruotsin ja norjan yleiskielessä vallitsevan kahdenlaisen painotussysteemin periaatteet. Voidaan yleisesti sanoa, että Kock perinpohjin tutki ruotsin kirjakieltä sen alkuajoista lähtien. Niinpä hän on esittänyt skandinaavisiiin kieliin suuresti vaikuttaneiden äänteenmukausten (*omljud*) syistä ja olemuksesta teorioja, joista vieläkin kiistellään. Vasta vanhoilla päivillään Kock julkaisi suuren, koko ruotsin kirjakielen äännehistoriaa käsittelevän teoksensa *Svensk ljudhistoria*, josta kuitenkin vain vokaaleja käsittelevät osat valmistuivat.

1800-luvun loppupuosa oli suurten yleisesitysten kautta. Ne laati Adolf Noreen. Jokainen alan varttuneempi opiskelija tuntee hänen mestariteoksensa *Altisländische Grammatik*, jonka neljäs ja viimeinen painos ilmestyi v. 1923 tekijän ollessa lähes

70 vuoden ikäinen. Sen rinnakkaisteos Altschwedische Grammatik (ilm. 1904) on vieläkin ainoa laajasuuntainen esitys muinaisruotsista. Se perustuu suuressa määrin Noreenin oppilaiden tekemiin väitöskirjoihin. Laadittiin nimittäin erikoistutkimuksia eri tekstien äänne- ja muoto-opista, joskus ehkä vähän kaavamaisesti. Nyt, lähes 60 vuotta Altschwedische Grammatikin ilmestymisen jälkeen, teos on tietysti aika lailla vanhentunut.

Noreenin ehkä suurinta ja omintakeisinta työtä en vielä ole maininnut. Vuonna 1903 hän ryhtyi laatimaan nykykielen suurta kielioppia Vårt språk. Hän näet tahtoi kirjoittaa latinan kieliopin kahleista vapaan ruotsin kieliopin. Teoksesta tuli valitettavasti vain suurenmoinen torso — 9 osasta oli Noreenin kuollessa 1925 valmiina 5 osaa sekä kahdesta muusta katkelmia. Mutta varsinkin äänneoppia ja merkitysooppia on pidettävä hyvin merkittävinä aikaansaannoksina. Valitettavasti Noreenin työtä kieliopin alalla ei koskaan jatkettu. Yleensä voidaan kuitenkin sanoa, että Noreenin vaikutus opettajana ja ihmisenä on ollut hyvin suuri. Hänen esimerkkiään seuraten on ahkerasti tutkittu kielen äännehistoriaa. Tämä on tosin vienyt siihen, että kielen myöhempiä vaiheita on käsitelty suhteellisen pintapuolisesti. Jos esim. haluamme saada tietoja 1500- ja 1600-luvun kielestä, meidän on suuressa määrin ryhdyttävä itse keräälemään aineistoa. Kielen suhteesta eri aikakausien kulttuuriin, kuten esim. uskonpuhdistukseen ja valistukseen, voitaisiin tehdä mielenkiintoisia tutkimuksia. Mainitsen esimerkin. Muinaisruotsissa käytettiin kirkkoherrasta sanaa *kirkiohärra*, josta suomen *kirkkoherra* on lainattu. Pian uskonpuhdistuksen jälkeen ruvettiin käyttämään sanaa *kyrkoherde* latinan *pastor* sanan vastineena, todennäköisesti siitä syystä, että haluttiin korostaa kirkkoherran asemaa seurakunnan paimena ja palvelijana. Rahvaan näkökannalta hän oli kuitenkin herra, ja sen tähden useissa murteissa vielä käytetään vanhaa *kyrkherre* sanaa. Tämä esimerkki osoittaa, että sanahistorian tutkimus voi avata uusia näköaloja.

Vuosisadan vaihteessa väitteli tohtoriksi Bengt Hesselman, joka tutkijana ja Upsalan yliopiston professorina raivasi uusia aloja tieteelleen. Tukholmalaissyntyisestä Hesselmanista tuli vähitellen aikansa parhaimpia murteiden tuntijoita. Kock ja hänen koulukuntansa suuntasivat katseensa etupäässä kirjakieleen. Hesselman sitä vastoin korosti, että kirjakielen muutoksia ymmärretään parhaiten kiinnittämällä huomiota sekä vanhoihin kielenmuistomerkkeihin että eläviin murteisiin. Tyypillinen on hänen tunnettu tutkielmansa ruotsin lyhyen *i:n* ja *y:n* muutoksista. Muinaisruotsin *i* ja *y* ovat nimittäin usein muuttuneet *e:ksi* ja *ö:ksi*, esim. *liva* > *leva* ja *lyghn* > *lögn*. Tutkimalla Keski-Ruotsin murteita Hesselman ensin selvitti näissä vallitsevan edustuksen ja saattoi osoittaa, että kirjakieli suurin piirtein, mutta ei poikkeuksetta, seuraa näitä murteita. Vanhemmassa kirjakielessä esiintyy suhteellisen paljon *e-* ja *ö-*muotoja vastoin nykykieltä, esim. *nöklar* 'nycklar'. Nämä ovat peräisin Göötanmaan murteista. Hesselmanin menettelytapaa seuraten on tutkittu muitakin äänne muutoksia. Suurin teoksensa Hesselmanilta jäi keskeneräiseksi. Jo täysinpalvelleena hän ryhtyi kirjoittamaan skandinaavisten kielten historiaa sekä kirjakielen että murteiden perusteella. Kun kuolema v. 1952 katkaisi hänen uransa,

hän oli ennättänyt käsitellä yleensä vain painottomien tavujen kehitystä, jonka hän katsoi skandinaavisten kielten koko historian aikana jatkuneen samalla tavalla. Hesselmanin muista kirjoitelmista on syytä mainita hänen kasvien nimiä käsittelevät artikkelinsa, mm. se, jossa hän selittää tunnetun *sippa* sanan. Hänen mukaansa tämä on sama kuin ranskan *chapeau*, muinaisranskan *chapel* 'kruunu' — siis myös sama kuin suomen *seppel*; *chapel* sanaa on käytetty vuokosta siitä syystä, että sen kukan muoto muistuttaa vanhanaikaista kruunua.

Vanhoja tekstejä on jatkuvasti tutkittu. Niinpä on koetettu selvittää Kustaa Vaasan ajan raamatunkäännösten alkuperää ja vastata kysymykseen, kuka oli v. 1526 painetun Uuden Testamentin kääntäjä. Tästä tutkimuksesta syntyi tieteen ehkä ankarin kiista. Upsalan yliopiston professori Natan Lindqvist oletti, että käännöksen oli tehnyt kansleri Laurentius Andreae, toiset taas, että sen tekijä olisi Ruotsin uskonpuhdistuksen suurmies Olaus Petri. Vertailtiin käännöksen oikeinkirjoitusta Laurentiuksen ja Olauksen kirjoitustapoihin ja tutkittiin sen kieltä vertailemalla sitä Vestmanlannin (Laurentiuksen kotipaikan) ja Närken (Olauksen kotimaakunnan) murteisiin. Tämä oli hankala työ — ovathan Vestmanlanti ja Närke naapurimaakuntia. Täyttä varmuutta ei ole saatu, mutta Lindqvistin mielipide on saanut enemmän kannattajia.

V. 1934 julkaisi Upsalan yliopiston nykyinen ruotsin kielen professori Valter Jansson tutkimuksen hyvin vanhasta ns. muinaisruotsalaisesta legendakokoelmasta (Fornsvenska legendariet). Säilyneiden kopioiden äänneasun perusteella Jansson teki johtopäätöksiä alkutekstin asusta ja vertasi sitä nykyisiin murteisiin päätyen siihen käsitykseen, että teos oli kirjoitettu Itä-Göötanmaalla. Janssonin menetelmää ovat käyttäneet useat hänen oppilaansa. Sitä on myös käytetty selvitetessä anonyymien teosten alkuperää. Tässä yhteydessä on syytä mainita kaksi tutkielmaa, jotka on omistettu ns. Budden kysymykselle. Tämä Naantalissa 1400-luvulla toiminut kääntäjä oli kuten tunnettua Suomen ensimmäinen kirjailija. Tutkimalla hänen kielensä äännteellisiä ominaisuuksia ja vertaamalla niitä nykymurteisiin professori Olav Ahlbäck tuli siihen käsitykseen, että Budde oli kotoisin Vaasan seudulta. Hänen tulostaan varmistaa se seikka, että Turun akatemian nykyinen professori Eskil Hummelstedt on Budden sanastoa tutkiessaan päätenyt samaan käsitykseen.

Ohimennen mainitsen, että tämänkin ajan kynämiehiä on koetettu saada selville filologista metodia käyttäen. Niin tapahtui kuulussa Helanderin jutussa. Strängnäsin piispanvaalissa v. 1951 oli hiippakunnan papeille lähetetty eräitä ehdokkaita soimaavia kirjeitä, joista tietenkin puuttui allekirjoitus. Professorit Wellander ja Johannisson tutkivat nykyajan teologiien tuotteita ja vertasivat näiden sekä kirjeiden tyyliä ja sanastoa toisiinsa päätyen siihen, että sittemmin nimitetty piispa Dick Helander oli sepittänyt kirjeet. Tämän perusteella Helander erotettiin virastaan. Mainittujen kielimiesten työtä on sitten ankarasti moitittu; on sanottu, että nykyään, jolloin kirjailijoita on niin suunnattoman monta, ei hevillä voida saada tyydyttävää tulosta näitä menetelmiä käyttäen.

Ruotsin kielen tutkimuksessa ei ns. kielimaantiede ole päässyt oikeuksiinsa sa-

malla tavoin kuin esim. mannermaalla. Kuitenkin se on arvokkaalla tavalla täydentänyt historiallista tutkimusta valaisten esim. sanojen levinneisyyttä ja murteiden rajoja. Tässä on syytä mainita professori Natan Lindqvistin tutkielmat Lounais-Ruotsin sanastosta, joissa hän on osoittanut mm., kuinka sanat usein »suistuvat radoiltaan» kohdatessaan synonyymeja; näin on käynyt esim. *smultron* sanan, joka levitessään etelään Keski-Ruotsista on kohdannut Etelä-Ruotsin *jordbär* sanan ja muuttunut eri tavoin, esim. muotoon *småttre* ym. Tätä menetelmää on mm. käyttänyt Upsalan yliopiston lehtori Karl-Hampus Dahlstedt tutkiessaan Pohjois-Norlannin murteita. Dahlstedt käsittelee eräässä väitöskirjansa luvussa marjojen nimityksiä. Norlannissa ovat vastakkain esim. *hjordtron* ja Norjan *multe*. Edellinen edustaa Keski-Ruotsin ja kirjakielen *on*-tyyppiä (*smultron*, *lingon*), jota on myös meidän murteissamme, jotka muutenkin osoittautuvat Keski-Ruotsin murteiden läheisiksi sukulaisiksi. Dahlstedt on myös kiinnittänyt huomiota siihen, että *åkerbär* 'mesi-marja' puuttuu Pohjanmaan ruotsalaismurteista, jotka käyttävät suomesta omaksettua *vatiko* sanaa. Tämän hän selittää siten, että siirtolaiset eivät tunteneet tätä marjaa kotiseudultaan, Keski-Ruotsista, joten heidän oli pakko lainata nimi. Muita suomenkielisiä marjojen nimiä sitä vastoin ei esiinny Pohjanmaan ruotsalaismurteissa.

Tunnettu Erik Wellander, joka on tehnyt varsin arvokasta työtä ruotsin oikeakieliisyyden edistämiseksi, moitti kerran 1920-luvulla ruotsin kielen tutkijoita siitä, että he olivat kohdistaneet mielenkiintonsa etupäässä kielen varhaisempiin kausiin ja kehotti heitä tutkimaan myös nykyruotsia, joka tarjoaa hyvin paljon mielenkiintoista esim. lauseopin alalta. Ei voida sanoa, että Wellanderin toivomus olisi kovin suuressa määrin täyttynyt. Isak Wallin on kuitenkin kiehtovalla tavalla tutkinut nykyruotsin subjekti- ja objektikonstruktioita, ja Rudolv Körner on suuressa teoksessa käsitellyt nykyruotsissa tavallista sanontatapaa *Han erbjöds plats*. Tämän asemesta tulisi vanhoillisten kielimiesten mukaan sanoa *Honom erbjöds plats*, ja uudempaa tyyppiä on mm. pidetty englannin kielen vaikutuksesta syntyneenä. Körner kuitenkin todistaa, että sillä on syvät juuret kielessä ja että sanontaa ei ole syytä viero. Gösta Holm on perinpohjaisesti tutkinut ruotsin *s*-passiivin syntyä ja käyttöä lähettäen kyselykaavakkeita täytettäväksi kielialueen eri osiin. Myös on jossain määrin tutkittu muinaisruotsin lauseoppia. Mainitsen vain Tukholman professorin Gustaf Lindbladin perusteellisen teoksen relatiivilauseista ja Lundin professorin Karl Gustav Ljunggrenin tutkimuksen partikkeleilla muodostettujen verbien käytöstä. Mutta tälläkin alalla on vielä runsaasti tehtäviä. Vasta muutamia vuosia sitten ilmestyi ensimmäinen historiallinen lauseoppi, joka on Tukholman professorin ja Ruotsin akatemian jäsenen Elias Wessénin käsialaa. Vaikka tämä teos on jossain määrin aineistokokoelman luonteinen, sillä on hyvin suuri merkitys.

Mutta on myönnettävä, että jos haluamme saada tietoja nykyajan ruotsin lauseopista, meidän on pakko turvautua koulukirjoihin, ensi sijassa Natan Beckmanin puoli vuosisataa sitten ilmestyneeseen kirjaan. Se on sinänsä hyvä, mutta se on kuitenkin vain koulukirja. Kaivataan kipeästi tieteellistä lauseoppia. Nykyoloissa

meidän on hyvin usein haettava tietoja tanskalaisesta teoksesta, professori Paul Diderichsenin tunnetusta ja erittäin mielenkiintoisesta *Elementaer dansk Grammatikista*. Olisi toivottavaa, että väitöskirjojen tekijät suuntaisivat katseensa nykyruotsin ongelmiin sen sijaan, että he useinkin ottavat käsiteltäväkseen jonkin muinaisruotsin ehkä jo monesti tutkitun äännelain.

Yhden ruotsin kielen tutkimuksen kaikkein merkittävimmistä haaroista olen tähän asti jättänyt mainitsematta, nimittäin paikannimien tutkimuksen. Sitä on harjoitettu — usein hyvin harrastelijamaisesti ja pintapuolisesti — jo Ruotsin mahtavuuden ajoista lähtien. Vasta 1800-luvun lopussa työ sai vankemman pohjan. Vanhemmista tutkijoista on ehkä ensi sijassa mainittava Lundin professori Elof Hellquist, joka on luonut itselleen pysyvän maineen etymologina — onhan Hellquistin etymologinen sanakirja vielä viisikolmatta vuotta hänen kuolemansa jälkeen oikeastaan ainoa lajiaan ruotsin kielellä. Hellquist kirjoitti vuosisadan alussa suuren teoksen *Ruotsin järvien nimistä*. Ei kuitenkaan kulunut monta vuotta, ennen kuin eräs nuori upsalalainen tutkija rupesi ankarasti moittimaan Hellquistiä ja hänen aikalaisiaan siitä, että heillä oli enemmän perehtyneisyyttä indoeurooppalaisiin sanavartaloihin kuin maaston tuntemusta ja tervettä järkeä. Tämän miehen nimi oli Jöran Sahlgren. Hän väitteli tohtoriksi v. 1912 tutkimuksella, joka käsitteli hänen närkeläisen kotipaikkakuntansa järvien nimiä. V. 1930 hänestä tuli paikannimien tutkimuksen professori, ainoa Ruotsissa, Upsalan yliopistoon ja vielä nyt, 76-vuotiaana, hän on kiistattomasti alansa johtava mies. Sahlgrenista on syystä sanottu, että hän on samalla kertaa suuri organisaattori, nerokas tutkija ja terveen järjen mies. Hän on ankarasti taistellut kaikenlaista holtitonta mielikuvitusta ja paperiteoriaa vastaan. Mainittakoon esimerkki. 1910-luvulla eräs muuten etevä tutkija, Adolf Noreenin poika Erik, oli kirjoittanut tutkielman paikannimestä *Quadhovi*, selittäen sen muodostetuksi sanoista *kåda* 'pihka' ja *vi* 'pyhättö'. Noreenin mielestä paikalla oli harjoitettu jonkinlaista hedelmällisyyden jumalattaren palvontaa. Sahlgren puuttui asiaan todeten, että jälkiosa on yhdistettävä sanaan *vidher*, nyk. *ved* ('metsä'), ja lisäsi kuivan humoristisesti, että »kuten tunnettua, pihkalla on ollut aika paljon merkitystä talonpojan taloudessa». Noreenin tutkielmaa hän kutsuu mytosofiaksi — Tähän voidaan lisätä, että meilläkin on harjoitettu mytosofiaa. Mainitsen pienen esimerkin, joka on peräisin pohjalaiselta kotipaikkakunnaltani Oravaisista. Siellä on vanha, nyt kuivunut lahti, Tacksamviken, missä sijaitsee lähde. Paikkakunnan perimätiedon mukaan tämä on ollut uhrilähde. Tästä ja muista samankaltaisista, kaukana toisistaan olevia paikkoja tarkoittavista nimistä meikäläinen Tor Karsten rakensi kauniin teorian. Tacksamviken olisi mahdollisesti ollut pakanuuden ajan uhrilähde — Oravaisissa olisi Karstenin mukaan harjoitettu Frey-jumalan palvontaa. Kuitenkin paikan sijainti herättää epäilyjä. Lähde on vain kahden metrin korkeudessa läheisen meren pinnasta, mikä osoittaa, että se 1700-luvun keskivaiheilla oli meren pohjalla. Jos vielä tutkii sen ajan karttoja, huomaa, että sen silloinen nimi oli Tacksandviken. Sen keskiosa on siis *sand*, josta sitten on tullut *-sam-*. Koko mytosofinen teoria luhistuu; sitä vastoin nimi voisi olla yhteydessä paikkakunnalla harjoitettuun rautateollisuuteen.

Sahlgren sai myös aikaan, että Upsalaan perustettiin valtion tukema paikannimiarkisto. Sen kokoelmiin kuuluvat ensi sijassa jo v. 1902 perustetun paikannimitoimikunnan eri paikkakunnilta keräämät tiedot, mutta myös suuri määrä vanhemmista lähteistä, esim. maakirjoista, poimittuja nimimuotoja. Arkiston kokoelmiin nojautuvat ne monet paikannimiä koskevat tutkimukset, jotka viime vuosikymmenien aikana on julkaistu Ruotsissa.

Tässä on ensiksi mainittava Adolf Noreenin alkuunpanema teos Sveriges ortnamn, jonka tarkoituksena on julkaista ja selittää maan kaikki tärkeimmät asutus- ja luontonimet lääneittäin. Ruotsin kokoisessa maassa tästä tietysti tulee jättiläisteos. Vuosisadan alussa ruvettiin julkaisemaan Älvsborgin läänin, siis Länsi-Göötanmaan eteläosan ja Dalsslannin, nimiä. Tämän työn päätyttyä 1920-luvulla siirryttiin Verm-lannin läänin nimistöön. Miksi juuri näitä käsiteltiin ensin eikä esim. Ruotsin sydänmaakuntien, kuten Uplannin, nimiä? Synä oli ehkä se, että Noreenin kotimaakunta oli Vermlanti ja että hän vietti kesänsä Dalsslannissa. Sittenmin on aloitettu Hallannin läänin, Skaraborgin läänin, siis Länsi-Göötanmaan pohjoisosan, ja Länsi-Norlannin (Ängermanlannin maakunnan) nimien julkaiseminen. Mutta tähän merkitsee, että teoksesta on valmistunut vain pieni osa. On kyllä lisättävä, että Göteborgissa on julkaistu varsin monta osaa Göteborgin läänin nimiä käsittelevästä teoksesta ja että Lundissa on äskettäin julkaistu ensimmäinen osa Skoonen nimiä.

Mutta toistaiseksi on 24 läänistä valmistunut vain kaksi, kuudesta muusta on olemassa vasta alku. Paikannimien tutkimusta yleensä tämä seikka tietysti haittaa. Kun meikäläinen tutkija hakee vertailuaineistoa käsitellessään jotain suomenmaalaisista nimeä tai nimiryhmää, hän liian usein joutuu umpikujaan. Meidän nimillemme usein niin läheisiä Keski-Ruotsin nimiä ei näet ole vielä käsitelty virallisen paikannimiteoksen puitteissa. Kuitenkin ovat monet tutkijat käsitelleet jonkin pienen alueen, toisinaan kokonaisen maakunnankin nimistöä. Mainitsen vain Sahlgrenia professorina seuranneen, länsigöötanmaalaisen Ivar Lundahlin tutkimuksen kotimaakuntansa keskeisen osan Falbygdenin nimistä, jotka kuuluvat Ruotsin mielenkiintoisimpiin.

On myös seurattu toista linjaa nimistöntutkimuksessa. Saman jälkiosan sisältävät nimet muodostavat oman ryhmänsä, kuten esim. *by* ja *böle* nimet. Tällaista nimiryhmää käsitellessään tutkija voi usein tehdä asutushistoriallisia johtopäätöksiä. Jo Elof Hellquist julkaisi alalta pari tutkimusta. Kun paikannimiarkiston aineisto nykyään tarjoaa varsin hyviä lähtökohtia tällaisille töille, ovat useat tutkijat tehneet väitöskirjansa jostakin nimiryhmästä; mainittakoon esim. Tukholman yliopiston professorin Carl Ivar Ståhlen jättiläisteos *inge*-ryhmästä.

Usein tutkijan mielenkiinto kohdistuu vanhempiin nimiin. Hän jättää »selvät» nimet sikseen. Eräs Sahlgrenin ensimmäisistä oppilaista Ivar Modéer — sittenmin Upsalan yliopiston skandinaavisten kielten professori, jonka uutteran työn kuolema katkaisi tämän vuoden alussa — osoitti väitöskirjallaan Smoolannin saariston nimistä, että myös uuden ajan nimistö tarjoaa paljon mielenkiintoista. Modéer käsit-

teli hyvin huolellisesti nimien reaalista taustaa. Modéerin nimi on muistettava myös sen tähden, että hän aloitti Ruotsin vanhojen henkilönnimien tutkimisen ja pani alulle muinaisruotsin nimistösanakirjan.

Yleisesti myönnetään, että Ruotsi on Sahlgrenin aikana tullut germaanisen paikannimitutkimuksen johtavaksi maaksi. Sen tutkijain menetelmiä on ruvettu käyttämään muuallakin, varsinkin naapurimaissa ja Englannissa.

Meillä Suomessa paikannimientutkimusta on harjoitettu jo yli viisikymmentä vuotta. Parista syystä meikäläinen tutkimus on saanut työskennellä vaikeammassa oloissa kuin ruotsinmaalainen. Onhan myös maan ruotsinkielisissä osissa suomalaisperäisiä nimiä, joiden alkuperästä on vaikea sanoa mitään varmaa, ennen kuin on käyty läpi suomenkielistä vertailuaineistoa. Toinen seikka on, että meillä on keskiaikaista aineistoa vain niukalti, joten tutkija kovin usein saa tyytyä suhteellisen myöhäisiin nimien muotoihin.

Alkutaipaleellaan meikäläinen paikannimien tutkimus oli usein kansalliskiihkon leimaamaa, ei vain ruotsinkielisten tutkijain keskuudessa. Nämä tietysti tahtoivat mikäli mahdollista selittää nimet ruotsalaisperäisiksi. Eräs uranuurtajista, koulu-neuvos Ralf Saxén, edusti juuri tätä linjaa. Vähän toisella kannalla oli maan ehkä tunnetuin paikannimistöntutkija, edellä mainittu professori Tor Karsten. Hänen käsialaansa on Pohjanmaan nimistöä koskeva suuri teos »Svensk bygd i Österboten», joka ilmestyi 1920-luvulla. Karsten ei voinut olla myöntämättä suomalaisperäisten nimien olemassaoloa tutkimusalueellaan, mutta hänellä oli oma käsityksensä Pohjanmaan asutushistoriasta: maakunnan ruotsalaisväestö ei muka olisi tullut sinne ristiretkien aikana, vaan olisi siellä kansainvaellusten aikana asuneiden germaanien jälkeläisiä. Tätä kantaa eivät arkeologit ja historiantutkijat yleensä hyväksy. Karsten koetti osottaa väitteensä todeksi juuri paikannimien avulla. Niinpä hän muun muassa väitti, että eräät Vaasan seudun nimet olisivat n. 2000 vuotta vanhoja. Nämä nimet ovat kuitenkin todennäköisesti vasta keskiaikana syntyneitä. Karstenin teoksen arvoa vähentää se seikka, että siinä käsitelty nimistö on vain pieni osa maakunnan koko nimistöstä, ja myös se, että Karsten ei aina ollut perillä murteiden äännelaeista.

Karstenin jälkeen seurasi aika, jolloin tšekäläinen paikannimien tutkimus oli niin sanoakseni kesantona. Vasta viime vuosina se on elpynyt. Sahlgrenilta ja Modéerilta saadut virikkeet ovat luoneet vankemman metodin. Niinpä Åke Granlund on merkittävässä teoksessa käsitellyt itäisen Uudenmaan nimistöä. Mutta paljon on vielä tekemättä: niin keskeistä aluetta kuin Turunmaata ei kukaan ole tutkinut ja monet muut kysymykset odottavat vielä ratkaisua.

Tällaisessa yleiskatsauksessa on pakostakin sivuutettava monta merkittävää teosta. Lyhyesti mainittakoon, että yleistä kielitiedettä on harrastettu perin vähän. Tällä alalla meikäläinen professori Rolf Pipping, joka on tunnettu Eerikinkronikkaa koskevasta tutkimuksistaan, on mielenkiintoisesti käsitellyt periaatteellisia kysymyksiä. Stilistiikkaa on harrastettu suhteellisen paljon. Tuntuu kuitenkin siltä, että sillä ei vielä ole vankkaa metodia. Ns. runologia eli riimukivitutkimus on saanut osakseen

aika paljon mielenkiintoa varsinkin sen jälkeen, kun professori Elias Wessén ja melkein tarunhohteista mainetta saavuttanut »Run-Sven» eli runologian henkilökohtainen professori Sven B. F. Jansson ovat julkaisseet riimukivien luvatus maan Uplannin kiviä käsittelevän monumentaalisen teoksen.

Edellä esitetystä käy ilmi, että eräät tieteenhaarat ovat olleet etualalla: äänne- ja muoto-oppi, murteentutkimus ja paikannimien tutkimus. Strukturaalinen kielen tutkimus on melko huonossa maineessa Ruotsissa; vasta viime vuosina on julkaistu strukturaalisia tutkimuksia ruotsin kielen alalta, varsinkin Tukholman yliopistossa. Leikillä voitaisiin sanoa, että se, mikä on totuus Kööpenhaminassa, on huonoa pilaa Upsalassa.

Yllä olen lausunut eräitä tiedettämme koskevia toivomuksia. Kaivataan tutkimuksia kirjakielen kasvusta, sen suhteesta kunkin ajan kulttuuriin. Kaivataan nykyruotsin tieteellistä lauseoppia. Kaivataan laajempaa koko kielen historiaa käsittelevää teosta, sellaista kuin tanskalaisen Peter Skautrupin suuri *Det danske sprogs historie*. Täällä Suomessa olisi erinomaisia mahdollisuuksia käsitellä kaksikielisyyden ongelmia filologiselta kannalta: miten eri kielet vaikuttavat toisiinsa, mitä tapahtuu, jos jokin yhteisö tai yksityinen henkilö omaksuu toisen kielen?

Näin ollen voidaan sanoa, että ruotsin kielen tutkimuksella on edessään hyvin laaja työkenttä.

Ergebnisse und Aufgaben der schwedischen Sprachwissenschaft

VON CARL-ERIC THORS

Der Verfasser gibt eine Übersicht der wichtigsten Strömungen und Forscher der schwedischen Philologie. Es wird hervorgehoben, dass diese Wissenschaft ihre schönsten Ergebnisse auf den Gebieten der Sprachgeschichte, der Dialektologie und der Ortsnamenforschung gewonnen hat.

Der Verfasser schenkt den führenden Män-

nern und beteudensten Ergebnissen der finnland-schwedischen Forschung besondere Aufmerksamkeit. Forscher wie der Dialektologe Hultman haben eine Vorrangstellung eingenommen, während die schwedische Ortsnamenforschung in Finnland sich erst spät von dem Banne des Nationalismus befreit hat.